

MAJETEK PO ODSOUZENÉM

MIROSLAV FRÝDEK¹, KAREL SCHELLE²

Právnická fakulta, Katedra teorie práva a právních dějin. Univerzita
Palackého v Olomouci.

Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva. Masarykova univerzita.
Česká republika

Abstract in original language

Konferenční příspěvek s názvem „Majetek po odsouzeném“ se zabývá právní úpravou zabavení majetku osoby, která byla odsouzena v trestním řízení. Příspěvek analyzuje římskoprávní úpravu, která se v římském právu objevuje především jako následek odsouzení ze zločinu velezrady – *crimen laesae maiestatis*. Ztráta majetku je především spojena s institutem *capitis deminutio*. Komplexní úprava této problematiky je zahrnuta do Digest císaře Justiniána do 48. knihy, 20. titulu s názvem *De bonis damnatorum*. Na římskoprávní analýzu navazuje česká středověká právní úprava. Stejně jako v římském právu i v českém středověkém právu je ztráta majetku spojena se změnou postavení, která je následkem toho, že se člověk stal psancem. Ztráta majetku je pak trestem za zločin proti panovníkovi nebo církvi.

Key words in original language

Římské právo, majetek, odsouzený

Abstract

The conference paper called Property of convicted person deals with legislation on property of a person that was convicted in penal procedure. The article analyses the Roman law regulation, mainly the consequences of *crimen laesae maiestatis*. A loss of property was especially connected with *capitis deminutio*. An integral regulation of the present issue is described in Digest of emperor Justinian, lib. 48, tit. 20 called *De bonis damnatorum*.

Key words

Roman law, Property, Convicted Person

I Úvod

---

¹ Mgr. Miroslav Frýdek, Univerzita Palackého v Olomouci Právnická fakulta. Katedra teorie práva a právních dějin. Masarykova univerzita Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva a Ústav dovednostní výuky a inovace studia. Masarykova univerzita Filozofická fakulta. Ústav klasických studií.

² Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., Masarykova univerzita Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva.

Letošní téma sekce konferenci Dny práva 2011 s názvem „Ovlivňování soukromého práva právem veřejným“ nás spojilo do vytvořené autorské dvojice s cílem vývojově se zaměřit na ovlivnění tzv. soukromé sféry jedince trestní represí v podobě majetkových trestů, zvláště pak na trest zabavení – konfiskace – celého majetku pachatele v době starověkého Říma.

Ius publicum et ius privatum – pojem trestního práva římského

Pro základní pochopení římského trestního práva je nutné pochopení jeho dualismu, který je patrný ve všech jeho částech. Nejde jen o rozdíl mezi *ius civile* a *ius gentium*, či *ius civile* a *ius honorarium*, ale především jde o rozdíl mezi *ius privatum* a *ius publicum*³. Pro trestní právo, které se dělí na soukromé a veřejné, jsou důležité dva základní pojmy - *crimen* a *delictum*. Definování těchto pojmů je důležité především pro jejich další zařazení do systematiky římského práva trestního – tedy zda bude určité jednání zařazeno do oblasti veřejnoprávní či soukromoprávní. *Delictum* je označení pro protiprávní jednání, které porušuje právní ustanovení práva soukromého resp. zájmy jedince. *Crimen* porušuje ustanovení práva veřejného. Co je veřejné a co soukromé právo, to nám definoval již Ulpianus: Dig. 1.1.2 Ulpianus 1 inst. *Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Privatum ius tripertitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus*⁴ - *Toto studium má dvě základní části, veřejné a soukromé. Veřejné právo se vztahuje na užitek římského státu, právo soukromé na zájem jednotlivce: neboť něco se týká veřejného užitku něco soukromého. Veřejné právo se vztahuje na posvátnost kněžích a státních úředníků. Soukromé právo se dělí na tři části, neboť se skládá z předpisů práva přirozeného, práva mezi národy a práva občanského*⁵. Podle uvedeného fragmentu z Digest je patrné, že systematické rozdělení na veřejného či soukromého práva je otázkou porušení sféry jedince nebo společnosti. Proto je v římském právu krádež porušením soukromoprávním⁶, neboť toto jednání porušilo soukromou sféru určitého vlastníka. Jednání, které náleží do trestního práva veřejného je upraveno v jednotlivých zákonech. Jejich výčet je podán např. v 48. knize, 1. titulu Digest s názvem *De publicis iudiciis*⁷. Dig. 48. 1. 0 Macer 1 de publ. iudic. *Non omnia iudicia, in*

³ K tomuto např. Theodor Mommsen. *Römisches Strafrecht*. Leipzig, 1899; Wilhelm Rein. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis Justinian*. Leipzig, 1844; William Smith. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, 1875; Kincl, Urfus Skřejpek. *Římské právo*. Praha 1995

⁴ Dig. 1,1,2 Ulp.

⁵ překlad převzat a upraven dle slovenského překladu in BLAHO, P., VANĀKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis*, Tomus I. Bratislava, 2008. str. 53 -54

⁶ Právní úprava krádeže je systematicky zařazena do 47. knihy Digest s názvem *De privatis delictis*. Krádež samotná je upravena v druhém titulu 47. knihy s názvem *De furtis*.

⁷ Stejně tak i v *Institutiones* IV, XVIII. *De publicis iudiciis*.

*quibus crimen vertitur, et publica sunt, sed ea tantum, quae ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, ut iulia maiestatis, iulia de adulteriis, cornelia de sicariis et veneficis, pompeia parricidii, iulia peculatus, cornelia de testamentis, iulia de vi privata, iulia de vi publica, iulia ambitus, iulia repetundarum, iulia de annona*⁸. Ne všechny zločiny jsou veřejné, veřejné jsou pouze ty, které vycházejí z právních předpisů týkajících se stíhání trestných činů, například Iuliova zákona o urážce majestátu, Iuliova zákona o cizoložství, Corneliova zákona o úkladných vraždách a travičích, Pompeiův zákon o otcovraždách, Iuliův zákon o zpronevěře, Corneliův zákon o falšování závětí, Iuliův zákon o soukromém násilí, Iuliův zákon o veřejném násilí, Iuliův zákon o volebních podvodech, Iuliův zákon o vydírání, Iuliův zákon o zásobování (o zvyšování cen potravin).

Další projev dualismu v římském trestním právu je rozdělení veřejných soudních jednání na hrdelní a nehrdelní. Toto dělení můžeme např. najít v Institucích císaře Justiniána: Just. Inst. IV. XVIII. 2.: *Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt, quaedam non capitalia. capitalia dicimus quae ultimo supplicio adficiunt vel aquae et ignis interdictione vel deportatione vel metallo: cetera si qua infamiam irrogant cum damno pecuniario, haec publica quidem sunt, non tamen capitalia*. Z veřejných trestních řízení jsou některé hrdelní a některé ne. Hrdelními označujeme ty u kterých je uložen trest smrti nebo zákaz vody a ohně nebo doživotní vyhnanství na ostrov nebo práce v dolech. Ostatní trestní řízení, když se v nich odsoudilo ke ztrátě cti a ke ztrátě majetku, jsou sice také veřejnými řízeními, ale ne hrdelními.

Již nejstarší soupis římského práva *Lex duodecim tabularum*⁹ z poloviny 5.století př. n. l. obsahoval výčet trestů. Bylo zde

---

⁸ Dig. 48,1,0

⁹ *Lex duodecim tabularum* (LDT)– Zákon dvanácti desek byla první a na dlouhou dobu jediná kodifikace římského práva. Důvody jejího vzniku, všechny skutečnosti, které se k LDT vážou jsou dochovány např. in: Livius: *Ab Urbe condita* III. 32 – 58. Roku 462 př. n. l. tribun lidu Terentilius Arsa navrhl, aby byli zvoleni *quingue viri legibus de imperio consulari scribendis*, kteří měli sestavit kodifikace římského práva, tento návrh nebyl přijat a teprve roku 454 př. n. l. byla vyslána tří členná komise do Řecka, která měla za úkol opatřit opis Solonových zákonů a poznat právo jiných řeckých států. Tato komise se vrátila za 2 roky. Na r. 451 př.n.l. byli na návrh konsula Appia Claudia zvoleni decimvirové (*quingue viri legibus de imperio consulari scribendis*), jako jediní úředníci národa římského pro tento rok, kteří měli za úkol sepsat zákony. Decimvirové je sepsali a na deseti deskách předložili centurijnímu sněmu, který je schválil, ale jelikož kodifikace nebyla úplná, tak i na další rok byli znovu zvoleni decimvirové. Tento druhý decimvirát vypracoval další dvě desky, ty však decimvirové nepředložili ke schválení a svůj úřad proměnili v bezohlednou samovládu. Konec vlády decimvirů je spjat s legendou o Virginii po níž decimvir Appius Claudius zatoužil, zinscenoval spor o její svobodu a otec Virginie než aby nechal svou dceru zneuctit, tak ji před soudním tribunálem zabil. To vyvolalo v Římě vzpouru, která smetla decimviry. Ale i přes neslavný konec decimvirů byly dvě desky přijaty a připojeny k deseti předešlým a vznikl Zákon dvanácti desek. LDT obsahuje: právo soukromé (úprava dědictví, vlastnictví...), právo

definována osm druhů trestů: náhrada škody, vězení, bičování, talio – soukromá msta, nečestnost, vyhnanství, smrt a otroctví.¹⁰ Ryzí trest zabavení majetku v této době ještě římské právo neznalo. Operoval jen s náboženským příkazem, který nařizoval zachovávat tzv. smír s bohy – *pax deorum*. Tento smír se promítal nejenom do vztahu náboženského, ale také do vztahů mezilidských a tím i vztahů právních. Základem římského práva se tedy stalo odčinění jednání, které tento smír s bohy narušovalo. Podle této zásady se nejvíce aplikovala náhrada škody, která opět nastolovala stav před zásahem, např. náhrada ukradené věci. Později byl z náhrady škody vyvinut sankční systém, který neměl jen nastolit stav před narušením, ale také měl pachatele potrestat¹¹.

Trest ztráty majetku versus ztráta majetku jako důsledek odsouzení

---

procesní, právo trestní. Najde o obsáhlou kodifikaci, ale jen o zaznamenání nejspornějších právních ustanovení, která jsou formulována imperativně.

¹⁰ LDT: Nezařazené fragmenty 7

¹¹ např. při tzv. zjevné krádeži byl zloděj povinen zaplatit čtyřnásobek hodnoty ukradené věci

Jak je již uvedeno výše¹², tak římské právo znalo v rámci tzv. „nehrdelních“ zločinů trest ztráty majetku. Ale i v rámci hrdelních zločinů docházelo v případě vynesení kondemnačního rozsudku ke ztrátě majetku odsouzeného, ale ne jako trest, ale jako důsledek vyneseného rozsudku, který měnil právní postavení – *caput* odsouzeného.

Caput, -itis, n je občanství, občanská existence, souhrn práv týkajících se osobní svobody, práv občanských i rodinných.¹³ V souvislosti s *caput* je důležitý i institut *capitis deminutio*, kdy *deminutio* znamená zmenšení, umenšení, úbytek, újma, ztráta.¹⁴ *Capitis deminutio* znamená buďto zmenšení nebo úplnou ztrátu práv občanských a rodinných nebo ztrátu svobody. *Capitis deminutio* je tedy velice zvláštní instituce v římském právu, který v současných právních řádech nenalezneme (tento termín se nepřekládá). Jde o zvláštní změnu v obsahu právní subjektivity římského občana. *Caput* neboli právní osobnost římského občana, bývá změněna nebo dokonce zničena především tím, když římský občan pozbuje svobody čímž ztrácí i občanství – příslušnost k římské obci. Římské právo zahrnuje v institutu *caput* tři statusy. Status svobody *libertas*, občanství *civitas* a rodiny *familia*. Status *libertatis* je stav svobody, tedy stav, který můžeme podle starověkého nazírání na osoby nazvat stavem, kdy je osoba subjektem práv a ne objektem práv. Status *civitatis* je stav příslušnost k římské obci, je to určité dnes bychom mohli říci „státní občanství“, vyčlenění se oproti „Neřímanům“ – cizincům. Status *familiae* je stav sounáležitosti k určité římské rodině.

Jako jsou tři druhy postavení, tak římské právo rozeznává i tři druhy změny postavení. Tyto změny v postavení se nazývají *capitis deminutio*. *Capitis deminutio* se dělí do tří stupňů: *maxima*, *media* (neboli *minor*) a *minima* podle toho, zdali občan pozbyl svobody, občanství nebo postavení v rámci rodiny¹⁵. Pro účely naší studie jsou důležité jen velká a střední *capitis deminutio*. Velká *capitis deminutio* je ztráta svobody a občanství¹⁶. Jde o situaci, kdy je osobnost podle práva úplně zaniká, ač si člověk zachovává život. Tímto druhem *capitis deminutio* je zničeno postavení svobodného římského občana – přišel tedy o svoji *caput* – postavení. Střední *capitis deminutio* je definována jako ztráta občanství, ale svoboda se zachovává. Střední *capitis deminutio* je následkem zákazu vody a ohně *aqua et igni interdictum*¹⁷ a deportace na ostrov¹⁸. Když někdo přestane být

---

¹² viz fragment Just. Inst. IV. XVIII. 2.

¹³ Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.: *Latinsko – český slovník*, Praha: 1933, heslo *caput*

¹⁴ Tamtéž, heslo *deminutio*

¹⁵ HEYROVSKÝ, L.: *Dějiny a systém římského soukromého práva*, Praha: 1910, str. 158 – 159.

¹⁶ Gaius I. 160 Velká *capitis deminutio* je ta, když někdo současně ztrácí i občanství i svobodu;

¹⁷ Gaius I.161 *Minor sive media est capitis deminutio, cum civitas amittitur, libertas retinetur; quod accidit ei, cui aqua et igni interdictum fuerit* Menší neboli střední *capitis deminutio* je ta, když se ztrácí občanství, svoboda je

římským občanem nebo svobodným (což je stejné), tak přestává mít i majetková práva. Zákazem vody a ohně, jako uloženým trestem, dochází u vyobcovaného jedince ke ztrátě majetku, nejde tedy o trest, ale o následek odsouzení.

Komplexní úprava problematiky ztráty majetku je zahrnuta do Digest císaře Justiniána do 48. knihy, 20. titulu s názvem *De bonis damnatorum*, ale touto problematikou se římská legislativa a právní věda zabývala již dříve. Je dochován jeden reskript císaře Hadriána¹⁹, který upravuje okamžik, ke kterému má být člověk zbaven majetku. Přímou zde Hadrianus uvádí, že není nutné zbavit člověka majetku hned, když je umístěn do vězení, ale až poté co byl odsouzen²⁰. Další velmi zajímavý fragment se zabývá ztrátou majetku u žen²¹. Tento fragment podává výčet pěti zákonů (resp. trestných činů) jejichž spácháním a odsouzením dochází k zabavení věna ženy. Tyto zločiny jsou: velezrada, veřejné násilí, vraždu, travičství a úkladná vražda²². Další speciální úprava ztráty majetku ženy je obsažena v Dig. 48.20.5pr. Tento fragment reguluje případy, kdy je žena potrestána podle jiného zákona, který jako trest nestanovuje zbavení jejího věna. V tomto případě přechází manželčino věno na jejího manžela. Tento přechod majetku je Ulpianem odůvodněn tak, že jde o stejnou situaci, jako by byla žena mrtvá,²³ doslova píše *quasi mortua sit*.

Velmi zajímavá majetkoprávní situace nastává u osob, které byly vyhoštěny, deportovány nebo vypovězeny. Obecně můžeme říci že jde o trest vyhnanství, který má tři podoby *exilium*, *deportatio* a *relegatio*²⁴. Slovo *exilium* je z latinského *excilere* – vyskočit. Právní termín – *exilium* – označuje dobrovolné a trvalé vyhnanství, kterým se římský občané mohli vyhnout nebo i odsouzení. Následkem exilu byla pro římského občana ztráta římského občanství – *capitis deminutio media*. Důsledkem *capitis deminutio media* bylo zabavení veškerého majetku – *publicatio bonorum*. *Deportatio*, slovo *deportatio* znamená

(však) zachována; což se stává tomu, nad kým byl vysloven zákaz vody a ohně.

¹⁸ Just. Inst. Lib. I., tit. XVI De capitis minutione minor sive media est capitis deminutio, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur. quod accidit ei cui aqua et igni interdictum fuerit, vel ei qui in insulam deportatus est.

¹⁹ Dig. 48.20.2

²⁰ Dig. 48.20.2 Callistratus 6 de cogn. *Non ut quis in carcerem ductus est, spoliari eum oportet, sed post condemnationem: idque divus hadrianus rescripsit.*

²¹ Dig. 48.20.3

²² Dig. 48.20.3 Ulpianus 33 ad ed. *Quinque legibus damnatae mulieri dos publicatur: maiestatis, vis publicae, parricidii, venefici, de sicariis.*

²³ Dig. 48.20.5pr. Ulpianus 33 ad ed. *Sed si alia lege capitis punita sit, quae lex dotem non publicat, quia prius serva poenae efficitur, verum est dotem mariti lucro cedere, quasi mortua sit.*

²⁴ K tomuto tématu blíže M. Frýdek. *Exilium, deportatio et relegatio*. In *Journal of Criminal Law and Public Prosecution*, London : STS Science Centre Ltd., 2, 1, ISSN 2045-9246. 2011.

odvoz. Jedná se o nejostřejší trest vyhnanství – *deportation in insulam*. Odsouzený byl odvezen na nějaký blízký ostrov u Itálie nebo v egyptské oáze. Odsouzený rovněž strácel občanství a svobodu. *Relegatio*, je z latinského *relegare* – poslat pryč, vypovědět. *Relegatio* je mírnější forma vyhnanství. Někdy bývalo *relegatio* spojeno s trestem majetkovým, ztrátou občanství nebo i trestem smrti za nedovolený návrat. *Relegatio* se velmi často udílelo jen na určitou dobu, jen občas doživotně. K trestu *relegatio* se vztahují např. fragmenty z 21. titulu 47. knihy Digest císaře Justiniana, kdy o délce tohoto trestu rozhoduje věk a postavení pachatele. Fragment Dig. 48.20.7.5 se zabývá otázkou, komu připadne majetek po odsouzené osobě: to co získal odsouzený k *relegatio* po vyhoštění, to náleží dědicům v závěti uvedeným, jelikož si vyhoštěný zachovává svůj status a má i testamentární způsobilost. Pokud je však někdo deportován, ztrácí občanství a tudíž nemůže mít dědice a tak jeho majetek získává fiskus – státní pokladna.²⁵

Literature:

- Mommsen. T. Römische Strafrecht. Leipzig, 1899
- Rein. W. Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis Justinian. Leipzig, 1844.
- Smith. W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London, 1875;
- Kincl, Urfus Skřejpek. Římské právo. Praha 1995
- Blaho, P., Vaňková, J. Corpus iuris civilis, Tomus I. Bratislava, 2008.
- Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.: Latinsko – český slovník, Praha: 1933, heslo *caput*
-
- Heyrovský, L.: Dějiny a systém římského soukromého práva, Praha: 1910, str. 158 – 159.
- Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách, přeložil J. Kincl, Brno 1999.
- Bartošek, M. Encyklopedie římského práva, Praha 1994.
- Bartošek, M. Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje, Academia Praha 1995.

---

²⁵ Dig. 48.20.7.5 Paulus l.S. de port., q. lib. dam. Quae post condemnationem adquisiit is cuius bona publicata sunt, si relegatus est, ad heredes scriptos ab eo vel ab intestato venientes pertinent: nam in insulam relegatus testamenti factionem habet ut reliqua quoque iura. quod si deportatus est, quoniam, quia civitatem amittit, heredem habere non potest, etiam postea adquisita fiscus capit.

- Frýdek, M.: Terminology of Roman Criminal Law *crimen et delictum*. Journal on european history of law, London : Published semiannually by STS Science, 1., 1., od s. 69-72, 4 s. ISSN 2042-6402. 2010.
- **Frýdek, M. Exilium, deportatio et relegatio. In Journal of Criminal Law and Public Prosecution, London : STS Science Centre Ltd., 2, 1, ISSN 2045-9246. 2011.**
- Frýdek, M.: *Crimen maiestatis*. In Československé trestní právo v proměnách věků. Brno : Masarykova univerzita Brno, MUNI PRESS, 2009. od s. 22-34, 12 s. ISBN 978-80-210-5086-0.
- Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*, 2. vydání, C.H.Beck 1998.
- Skřejpek, M. *Texty ke studiu římského práva* 1. vydání. Praha 2001.
- Skřejpek, M. *Římské právo v datech*. Skripta. 1. vydání. Praha, C.H.Beck 1997.
- Skřejpek, M. *Texty ke studiu římského práva* 1. vydání. Praha 2001.
- Skřejpek, M. *Ius et religio, Právo a náboženství ve starověkém Římě*, Vydavatelství 999, 1999.
- Dobiáš a kol. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Římské impérium, jeho vznik a rozklad*, Praha 1936.
- Král, J. *Státní zřízení římské*, Praha 1921.
- Dulckeit – Schwartz: *Römische Rechtsgeschichte*, 5. vydání, C.H.Beck München.
- Grant, M. *Dějiny antického Říma*, Praha 1999.
- Pečírka, J., a kol.: *Dějiny pravěku a starověku*, Praha 1979.
- *Corpus iuris civilis*

Contact – email

frydekjr@volny.cz   karel.schelle@schelle.cz